

svědčit jenom proti jeho lyrickému vývoji, ne pro jeho vývoj kritický. Snad ta knížka osudových kritik je Píšovi skutečně osudná. Kritická jistě není.*

* Názor o poetismu, v této kritice vyslovený, liší se od perspektivy, vyložené v 3. čísle t. l. článkem Poetistické hrany. Redakce vítá toto osvětlení z dvou stran — Tvorba je listem pro uměleckou a literární kritiku — a přinese v příštím čísle k tomuto diskusnímu tématu příspěvek Josefa Hory a F. X. Šaldy. B. M.

(Tvorba 2, č. 4–5, květen 1927)

„Nejenže máme poety, máme i poezii. První jsme vymezili okrsek poezie. Před námi mnoho idejí bylo vyslovováno veršem, které bylo možno lépe vyslovit prózou. Rýmovaly se povídky. Byl to přežitek dob, kdy se v měřeném jazyce ustavovaly zákonná nařízení a předpisy venkovského hospodářství. Nyni básníci neříkají než věci delikátní, které nemají smyslu, a jejich gramatika, jejich jazyk jim opravdu náleží jako jejich rytmy, jejich asonance, jejich aliterace.“ (*A. France: Sur la Pierre blanche, V.*)

Když Karel Teige napsal v máji 1924 pro Hosta svůj program poetistický, natukl ne-li vejce, alespoň vajíčko Kolumbovo; snad vajíčko červenky nebo sedmihláskovo nebo ještě menší, střízlíčkově — rozkošné, překrásně kropenaté — navzdory všem šulmajstrům, pedantům a policajtům tohoto podkrnošsko-tatranského národa.

Kdo tomu nevěří, ať si srovná, co praví Anatole France ve své utopii z roku 2270 o poezii této nové společnosti lidské a co jsem právě citoval, s tím, co napsal Karel Teige ve své stati nyní otištěné v knize Stavba a báseň na stránce 162. „Poetismus není literatura. Ve středověku se veršovaly i zákoníky a gramatická pravidla pro školní potřebu. Tendenční ideologické verše ‚s obsahem a dějem‘ jsou posledním přežit-

kem tohoto básnění. Krása poezie bez intencí, bez velkých frází, bez hlubokých úmyslů, bez apoštolátu. Hra krásných slov, kombinace představ, předivo obrazů, a třeba beze slov. Je k ní třeba svobodného a žonglérského ducha, který nehodlá poezii aplikovat na racionální poučky a infikovat ji ideologií; spíše než filosofové a pedagogové jsou klauni, tanečnice, akrobati a turisté moderními básníky.“

Není Karel Teige zcela blížek Anatolu Franceovi? Neříkají totéž a mnohdy týmiž slovy?

Teige rozdělil svět radikálním řezem ve dvě sféry. Jedna je sféra rozumu, konstrukce, práce, všedního dne; druhá iracionální, hry, zábavy, svátku. A poezii přiřkl zcela otevřeně úkol hry a zábavy a pohoršil tím v tomto věčně důležitostním národě, kde každý druhý člověk studuje před zrcadlem své vrásky, vypadají-li dost myslitelsky a hlubokomyslně, velikou řadu rozšafných občánků. A přece neřekl nic jiného, než co řekl patetický moralista Schiller, když žádal: Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst. A po něm řada estetiků velmi rozšafných a učených, kteří spojují tvorbu s hrou. Člověk není úplný než tam, kde si hraje. Teprve tam, kde je nasycena nutnost, nižší sféra existence, může se rozšířit, rozkřídřit svoboda, vyšší sféra existence — život v užším a vyšším slova smyslu; a není svobody než tam, kde je i svoboda sebezapomenutí, a ta je právě ve hře. Možnost umění a poezie začíná až tam, kde je přebytek sil, kde jsi se osvobodil od pouhé postačitelnosti: „Genug kann nie und nimmermehr genügen.“ A to necítil a nevyslovil jen C. F. Meyer, to cítil a vyslovil ve své jasné chvíli i Dehmel, básník tak úplně tendenční a morálně uvědomělý. A dávno před nimi realista Voltaire: „Le superflu, chose très necessaire.“

A ovšem našly by se i teorie básnické zcela blízké teorii poetismu, který se definuje jako „umění žít, jako zmodernizované epikurejství“. Jde-li v něm o „hru krásných slov“ a „kombinaci představ“, jak nevzpomenout zde Th. de Banville s jeho Ódami provazoleckými a teorie, která je doprovázela?

Ale mějme odvahu domyslet poetismus a uvidíme, že je to tak právě celá půle poezie — celý jeden její pól, který se dá svěst koneckonců pod tento postulát.

Všechna Kolumbova vejce a koneckonců i vajíčka jsou založena na tautologii, na odvaze k tautologii. Praví: vejce je vejce a není ani brambor, ani jablko, ani kámen; i je třeba jednat s ním jako s vejcem. Tedy: natuknem je, nemáme-li náhodou po ruce pohárek na ně. Tautologie kolumbovská praví tedy: poezie budiž poezií, kritika kritikou, filosofie filosofií, náboženství náboženstvím; račte si to pamatovat a neplést si jedno s druhým. Řeknete, že je to laciná moudrost. A přece ne tak laciná, jak se zdá. Poezie totiž jako všechny životné síly tvořivé má v sobě snahu vystupovat ze sebe, ze své oblasti; chce nám nahradit jednou malbu a podruhé hudbu, jednou filosofii a podruhé věštbu. Ale kdo ji odkáže a svede do jejích mezí, prokáže jí velikou službu: službu podobnou té, již prokazuje zahradník stromu, ořeže-li všechny jeho zbytečné větve a popřípadě i plané kořeny a svede-li jej v prostor menší, ale zato jím hustěji vyplněný a probydlený; i poezie i strom odkázané takto do svých mezí jsou hutnější a větší specifické váhy, než byly předtím.

Poetismus, který vyvrhuje z poezie cit a rozum, apeluje na tvůrčí imaginaci, na obraznost: zjednává jí celé její právo, ale žádá tím také od ní výkony povýšené daleko nad normál, s kterým se spokojovaly teorie starší. V tom vidím jeho plus: tvořivost básnickou a právě básnickou podnítil víc než teorie předchozí. Pravím teorie, ačkoli vím, že poetismus nechce být směrem, nijakou metodou estetickou, nýbrž „modus vivendi“, „duchovní i morální hygienou“, „dráždidlem života“ a tedy koneckonců životem. V tom je jediný omyl páně Teigův. Toto kladení rovnítka mezi umění a život, toto popírání poezie jako umění je právě čirý romantismus — týž romantismus, který pan Teige zatracuje tak ostentativně („Romantičtí umělci jsou defektní individua“). Život nemůže být nikdy kritériem, a proto také ne standardem, poněvadž je čire amorfni, empirie úplně individuální a ve své podstatě nesdě-

litelná. Naproti tomu žádná poezie, ani ona, která své nároky nejvíce zjednodušila a oprostila, neobejde se bez metody; ale kdo řekl metoda, řekl uvědomění. Život bude vždycky jen materiálem umění i poezie; umění a poezie nikdy bez stylu, chtěj nechtěj; a i ten, kdo by prohlašoval jako požadavek úplnou nestylovost, již tím bezděky stylizuje.

Proto se stal poetismus i proti vůli Teigově směrem a esteticou metodou a v nižších sférách dokonce heslem; tomu nebylo možno vůbec zabránit. Význam má jen jedno: že heslem jadrným a plodným, kdežto hesla, která byla ražena proti němu, jsou neplodná a plná vnitřních sporů. Tak např. „osudovost“ Píšova. Může to znamenat něco jiného než postulát: poezie buď životná? Jenže oříšek je v tom, určit, v čem je „životnost“ poezie a v čem její „neživotnost“. Nebo Götz v jednom článku staví proti poetismu „konstruktivní realismus“; ten prý má nyní vystřídat a nahradit poetismus. Již to, že Götz potřeboval dvou slov tam, kde Teige udeřil na hlavíčku hřebíkovou úderem *jediného* slova, ukazuje myslitelské minus Götzovo. Čtenář se musí ptát: je tedy také nějaký realismus nekonstruktivní a tedy špatný? Ale, můj bože, kterýpak a jaký je ten špatný realismus nekonstruktivní? Co může být, můj ty Jezu Kriste, protivou realismu konstruktivního? Ano, již to mám: jen realismus naivní nebo intuitivní; a ten že by byl od zlého? Tak dlouho je čtenář tahán za punčochu, až pochopí, že požadavek Götzův je pochybný. Ale nikdy snad čtenář nepochopí, že tento realismus intuitivní, který by chtěl dávat p. Götz ve psí, kryje se do značné míry s poetismem — proto mu to zde říkám, bera ho přitom za ruku a ukazuje mu jednoho básníka poetistu. V Bieblovi např. zcela patrně se rozšiřuje poetismus v intuitivní realismus: v málo které poezii žije tolik věcí svým samostatným „osudovým“ životem jako právě v nových poeziích Bieblových.

Jen tam, kde poetismus ustrnul a se scvrkl ve formulku a heslo, v jistou dekorativnost a monotónnost týchž umělých námětů hereckých, klaunovských, provazolezeckých, kde se tedy stává látkovou pózou, je nutno proti němu protestovat;

poněvadž přináší do vývoje básnického jistou stagnaci; a ovšem jsou již u nás takové případy.

Ale buďme klidni: vývoj opatří již korektiv poetismu tam, kde by poetismus šel v zámezí. Řekl jsem: poezie je nejsilnější tehdy, když se vrací do svých vlastních hranic. Ale aby se mohla vracet, musila z nich dříve vyjít. A to je druhý věčný pól básnické tvorby, tento živel exoterický; bez něho by byla nemožná poezie jako životní mocnost esoterická.

„Po ovoci jejich poznáte je.“ Platí to i o českém poetismu. Český poetismus byl hnutí osvobodivé, právě protože zákonné a zasvěcující v zákonnost. Dal básníkům poprvé v této intenzivnosti uvědomění metodické, a to znamená zde tvorbu čistou obrazností. Verše, které vznikly pod jeho vlivem, ať přímým ať nepřímým, mají dvě ctnosti zdánlivě protikladné, bez nichž není dobrého verše: jsou velmi lehké, neboť létají a mají křídla, a přitom jsou značné váhy specifické, jsou tedy také hutné. Lehké i hutné zároveň! Po tom poznáte dobrý verš moderní. A toho bylo možno dosáhnout jen prací metodicky čistou, čistou až do přísnosti, někde až do ukrutnosti. Toho nebude nikdy poetismu zapomenuto, i kdyby se poezie odvrátila od něho na čas k cílům sebevzdálenějším a cizejším.

Poetismus působil hluboce i na básníky cizí mu svou strukturou, např. na Horu. Vezměte si jeho poslední knihu Struny ve větru, nesporně nové, místy výsostně krásy. Ten rys duchové čistoty, vnitřní světelné dalekozornosti, místy zvláštní nové monumentality ryze spirituální — to vše není myslitelné bez ostnu poetismu. To nebudiž řečeno Horovi na hanu. Naopak: zpracovat vliv je vyšší než vyhnout se mu. Před několika lety napsal jsem do jednoho fejetonu Tribuny větu, že kdykoli mne někdo v životě opravdu obdaroval něčím, byl to člověk *chudší* než já; a kdykoli jsem se opravdově poučil v životě, bylo to od člověka *mladšího*, než jsem já. Za tuto větu velmi se na mne rozkatil počestný pan Peroutka a stejně počestný pan Kodíček — viděli v tom lichocením mládeži — a přece ji držím a pokládám za poznatek velmi zákonný, který je možno ověřit snad každému tvořivému člověku dobré vůle.

Až budeme mít napsány dějiny moderní poezie české z jemnějšího a duchovnějšiho hlediska, než jak se píše dnes, vysvitne např., že v básnickém vývoji Nerudově byla chvíle, kdy byl ve vlivu poezie Vrchlického, tedy básníka mladšího, než byl on, ovšem zpracováváje jej, jako v životě pozdního Vrchlického byl bod, kdy se ve větší hudebnosti jeho verše projevil vliv tzv. dekadentů, tedy zase lidí mladších.

Příští osud poetismu bude asi jako osud všech hnutí duchovních: ztratí se jméno, ale podnět a síla budou působit v jiné formě dál, a možná teprve nyní jak náleží intenzívně.

Neboť přichází vždycky chvíle, kdy jméno, které zpočátku stupňovalo sílu, jí vadí a ji brzdí; chvíle tato pro poetismus přišla snad již nyní. Co však na tom? Jsem nyní dvakrát tak silný, poněvadž jsem bezejmenný! Přál bych mu, aby to mohl říci o sobě náš poetismus.

Nějaký konečný soud o poetismu jako směru? Myslím, že ještě není ta doba, neboť jsme příliš jeho současníky, abychom jeho ještě nedokončený vliv viděli definitivně. Zatím je jen jasno, že poetismus dal páteř a východisko několika mladým lyrikům a zdezorientoval tučet mladých veršovců, tak jako každý jiný ismus až dosud. Je tu ještě před poetismem nevyřízená otázka tzv. umění proletářského. Dnes je zrovna móda, kdy konverze jsou v květu a konvertité proletářské poezie k poetismu potřešli svou „proletářskou“ minulost nejdůkladněji. Jedni dospěli k odvratu od ní novým studiem pojmu umění a jeho funkce, druzí jinak, třeba jako Píša, obratem ke skepticismu sociálnímu a nihilismu osobnímu. Stádo epigonů, kteří fabrikovali do r. 1923 sociálně revoluční nebo spíš sociálně sentimentální poezii ve velkém podle Wolker, rozběhlo se dnes za poetisty a nahradilo prostě revoluční snobismus druhým. Poezie „proletářská“ zahynula jako literární směr z mnoha příčin, jež nejsou literární. Jediný Wolker ji dovršil ve svém díle, aniž zapochyboval, věře pevně, že jeho někdejší kamarádi z Devětsilu jsou bludaři, kteří ho nezmylí v cestě.

Poetismus počíná u nás působit přesně v létech, kdy vlna sociální revolučnosti v západní Evropě opadá a kdy komunismus stává se tím, čím být musí, metodou sociálně politickou, vůlí k pomalé, trpělivé organizaci mas. Opadl jeho mysticismus, mysticismus vkládaný do něho ovšem západoevrop-